

VOCABULUM ET VOCABULARIUM

СЛОВО И СЛОВАРЬ

VOCABULUM ET VOCABULARIUM

**СБОРНИК
НАУЧНЫХ СТАТЕЙ**

16
2019

СОДЕРЖАНИЕ

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЛЕКСИКОГРАФИИ

Акуленко Е. А., Леонтьева В. В. Лексика индийского происхождения как объект описания в современной белорусской лексикографии.....	4
Балдова А. В. Сожаление как эмоционально-оценочная коннотация и способы ее лексикографической фиксации	7
Богачева Г. Ф. О лексикографической адаптивности лингвистического материала	11
Ганцовская Н. С., Неганова Г. Д. Классическая литература как источник формирования академических словарей русского литературного языка: лексика с иллюстрациями из пьес А. Н. Островского в юбилейном томе Большого академического словаря	15
Голубева В. К. Некаторыя асаблівасці лексікаграфічнага прадстаўлення пераходнасці / непераходнасці дзеясловаў беларускай мовы	21
Голубева-Монаткина Н. И., Цай Х. О сходстве и различии микроструктуры русских и китайских толковых словарей	27
Дохман Ю. Лексикографические работы в Турции	30
Капылоў І. Л. Беларуская акадэмічная лексікаграфія: гісторыя і сучасны стан (да 90-годдзя інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа).....	34
Кругликова Л. Е. Факторы, влияющие на полноту отражения информации в толковом словаре.....	46
Лазуткина Е. М. Иерархия морфосинтаксических характеристик слова в толковом словаре.....	50
Маклакова Е. А. Метаязык семенного описания семем	54
Мокиенко В. М. Перифрастические неологизмы: между составным термином и фразеологической единицей....	57
Нечаева И. В. К лексикографическому описанию иноязычных заимствований конца XX – начала XXI в.	61
Памазенка Т. Л. Вербальныя ілюстрацыі ў новым тлумачальным слоўніку беларускай мовы: тыпалогія, функцыі, крытэрый ўключэння.....	65
Скляревская Г. Н. Толковый словарь и его место в типологии словарей.....	71
Снігрова Н. А. Этymалагічная кваліфікацыя запазычанай лексікі ў новым тлумачальным слоўніку беларускай мовы	75
Цумарев А. Э., Шестакова Л. Л., Кулева А. С. Вопросы стилистического описания религиозной лексики в толковом словаре русского языка.....	79
Шаповал В. В. Повышение достоверности лексикографического описания редкого слова.....	84
Шапошников А. К. Методика отбора приставочной лексики для ЭССЯ	87
Юрина Е. А. Лексикографическое представление грамматической семантики глагола в словаре метафор	90

КОМПЬЮТЕРНАЯ И КОРПУСНАЯ ЛЕКСИКОГРАФИЯ

Горицкая О. С., Супрунчук Н. В., Яскевич А. А. Частотный словарь белорусизмов в белорусской разновидности русского языка	96
Дорожинська А. В. Парсинг термінологічних словників.....	100
Купріянов Є. В., Остапова І. В., Широков В. А. Лінгвістичні дослідження на основі інтерпретації тексту тлумачного словника іспанської мови як лексикографічної системи	105
Лесников С. В. Академический словарный корпус (ACK) русского языка	111
Ольховская А. И. Использование корпусных технологий при составлении «Русского тематического словаря» ...	115
Русак В. П., Гецэвіч Ю. С. Сучасная беларуская лексікаграфія: новы фармат	120
Шкапенко Т. М., Вавжинчик Я., Вежхонь П. Фотодокументация и гипертекстуализация как новые направления польской лексикографии	124

НОВЫЕ СЛОВАРНЫЕ ПРОЕКТЫ

Борисова Е. Г., Попенкова Т. С. Онлайн-словари: возможность и необходимость	130
Величко Н. В. Историко-культурный словарь: уточнение типа	134
Дубічинський В., Ройтер Т. Презентація нового українсько-німецького словаря лексичних паралелей.....	137

УДК 81'374(082)

ББК 81-4я43

С48

Редакционная коллегия:

кандидат филологических наук, доцент И. Л. Копылов (гл. ред.),
доктор филологических наук, адъюнкт В. В. Дубичинский,
доктор филологических наук, профессор Т. Ройтер,
кандидат филологических наук, доцент Л. В. Рычкова,
кандидат филологических наук Е. Н. Лаптёнок

Рецензенты:

доктор филологических наук, профессор И. О. Гапоненко,
кандидат филологических наук О. В. Мицкевич

*Ответственность за аутентичность читат,
корректность и точность фактов несут авторы текстов*

**Слово и словарь = Vocabulum et vocabularium : сборник научных статей / Нац. акад. наук
C48 Беларуси, Центр исслед. белорус. культуры, языка и лит., Ин-т языкоznания имени Якуба
Коласа ; редкол.: И. Л. Копылов (гл. ред.) [и др.]. – Минск : Беларусская наука, 2019. –
Вып. 16. – 339 с.**

ISBN 978-985-08-2426-4.

В сборник включены материалы, посвященные проблемам теории и практики лексикографии, ее методологическим и лингвистическим аспектам. Анализируются вопросы терминографии, исторической лексикографии, исследуются отдельные виды словарей, новые словарные проекты, а также вопросы применения компьютерных и корпусных технологий в лексикографии.

Первый выпуск под названием «Vocabulum et vocabularium» был издан в Харькове в 1994 г. В последующие годы печатался в Харькове, Гродно, Санкт-Петербурге.

Издание адресовано научным работникам, преподавателям, студентам, аспирантам и магистрантам филологических специальностей, а также широкому кругу читателей, которые интересуются проблемами лингвистики.

УДК 81'374(082)
ББК 81-4я43

ISBN 978-985-08-2426-4

© Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы НАН Беларуси, Институт языкоznания имени Якуба Коласа, 2019
© Оформление. РУП «Издательский дом «Беларуская наука», 2019

УДК 811.161.3

В. П. РУСАК, Ю. С. ГЕЦЭВІЧ

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ЛЕКСІКАГРАФІЯ: НОВЫ ФАРМАТ

В статье показаны инновационные возможности современной лексикографии. Разработанные электронные модели баз данных лексико-грамматического фонда белорусского языка и алгоритмы для их обработки позволили оперативно подготовить первый «Орфоэпический словарь белорусского языка», качественно переиздать комплекс грамматических словарей, повысить системность подачи иноязычных слов, представить результаты обработки больших массивов словарных материалов в новых для белорусской лексикографии форматах.

Ключевые слова: белорусская лексикография, орфоэпический словарь, обратный словарь, грамматический словарь, электронные словари.

Сумесныя міждысцыплінарныя даследаванні з выкарыстаннем навука ёмкіх тэхналогій – гэта перспектывы шлях развіцца сучаснай лінгвістычнай і гуманітарнай навукі, а таксама ўзаемакарысны працэс для спецыялістаў тэхнічнага профілю, якія займаюцца інфармацыйнымі тэхналогіямі і камп’ютарнай лінгвістыкай. Надзённае рашэнне канкрэтных прыкладных задач па функцыяняванні пісьмовага і гукавога боку беларускай мовы набывае несумненнную актуальнасць, асабліва пры ўліку рэальнага стану мовы ў сучасным суверэнным грамадстве і ў моўнай прасторы свету. У Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа выпрацаваны актуальныя стандарты моўнага нарміравання, якія грунтуюцца на захаванні моўных і маўленчых традыцый, якія зафіксаваны ў фундаментальных разнапрофільных слоўніках беларускай літаратурнай мовы.

Распрацоўка тэм, прысвечаных пытанням функцыянявання мовы ў новым стагоддзі, паказала, што для тых, хто ў сваёй прафесійнай дзейнасці штодзённа карыстаецца вуснай і пісьмовай формамі літаратурнай мовы – настаўнікі, выкладчыкі, прадстаўнікі навуковай і творчай інтэлігенцыі, рэдакцыйна-выдавецкія работнікі, – фундаментальная даведачная выданні надзвычай неабходныя і запатрабаваныя. Але тыраж папяровых акадэмічных слоўнікаў [1–5] хутка разыходзіцца па зацікаўленых аўдытарамі, а проблемы, звязаныя са збліжэннем уласнамоўных ведаў з арфаграфічнымі і арфаэпічнымі нормамі, у тых, хто не змог іх набыць, застаюцца.

Практычнае забеспечэнне патрэб беларускамоўных карыстальнікаў даведачнымі крыніцамі паспрабавалі вырашыць вучоныя двух вядучых Інстытутаў Нацыянальнай акадэміі навук: Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа – адзінай у краіне навуковай установы, якая займаеца праблемамі нармалізацыі сучаснай беларускай літаратурнай мовы, і Аб’яднанага інстытута праблем інфарматыкі (далей – АІПІ) – галаўной арганізацыі ў краіне па фундаментальных і прыкладных даследаваннях у галіне інфармацыйных тэхналогій, дзе ў лабараторыі распознавання і сінтэзу маўлення распрацоўваюць інавацыйныя задачы, звязаныя з сістэмамі сінтэзаванага маўлення, у тым ліку і на беларускай мове.

Перакрыжаванне інтарэсаў акадэмічных вучоных філаграфічнага і тэхнічнага профілю ў сферы камп’ютарнай лінгвістыкі стала ўзаемакарысным, і ўжо маюцца першыя пераканаўчыя вынікі. Аб гэтым можна гаварыць упэўнена, бо ўжо сёння, дзякуючы аб’яднанню спецыяльных міжгаліновых ведаў – лінгвістычнай базы і камп’ютарных тэхналогій – за кароткі час удалося стварыць універсальны праграмны прадукт, які, з аднаго боку, забяспечвае акумуляванне і захаванне лексікі і фанетыкі беларускай мовы, дазваляе праводзіць аператывную падрыхтоўку лексікаграфічных даведнікаў новага пакалення, а з другога – спрыяе выкарыстанню беларускай мовы ў розных прыкладных сістэмах, дапамагае сучасным карыстальнікам Інтэрнэту ў авалоданні і ўдасканаленні ведаў і навыкаў па беларускай мове і маўленні. Зараз створаны электронны рэсурс усіх лінгвістычных матэрыялаў размешчаны на спецыяльнай інтэрнэт-платформе (<http://www.corpus.by>), якая знаходзіцца ў адкрытым доступе.

Існуючыя электронныя мадэлі баз даных лексіка-граматычнага фонду беларускай мовы і алгаритмы для іх канвертациі, якія былі распрацаваны супрацоўнікамі АІПІ (Ю. С. Гецэвічам і С. І. Лысым) непасрэдна для падрыхтоўкі першага ў гісторыі беларускай лексікаграфіі грун-

тоўнага даведніка па арфазпіі, зараз дазваліяюць аператыўна і якасна (у залежнасці ад канкрэтных мэт і задач) прадстаўляць вынікі лінгвістычных даследаванняў, звязаных з вялікімі аб'ёмамі слоўніковых матэрыялаў. Важна, што для падрыхтоўкі даведніка, прысвечанага ўнормаванню беларускага вымаўлення – Арфазпічнага слоўніка беларускай мовы [6] – супрацоўнікамі АПІ быў выкарыстаны фанетычны працэсар сінтэзатора беларускага маўлення. Навукоўцы-праграмісты распрацавалі сістэму аўтаматызаванай генерацыі масіва электронных слоў для арфазпічнага слоўніка беларускай мовы: пададзеныя на ўваход фанетычнага працэсара электронныя масівы арфаграфічных слоў на выхадзе выдалі электронныя масівы слоў у машынай транскрыпцыі.

Фундаментальны аспект слоўніка новага для беларускай лексікаграфіі фармату – Арфазпічнага слоўніка беларускай мовы – быў забясьпечаны рэестрам акадэмічнага «Слоўніка беларускай мовы» (2012). Улічаныя лінгвістамі магчымыя змяненні гукаў у моўнай плыні – акамадацыя, асіміляцыя, чаргаванні – былі пераведзены праграмістамі на камп’ютарную мову мышыны. Атрыманыя вынікі перадачы спецыяльных алгарытмаў, якія адлюстроўваюць змяненні суседніх гукаў пры маўленні, прыйшлі экспертыну праверку супрацоўнікамі Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры (В. П. Русак і В. А. Мандзік), якія ўстанавілі, што больш за 98% запісаў згенераваны правільна. Адсюль аргументавана ўстаноўлены значны прыкладны, сацыяльны і эканамічны аспекты сумесна выкананай працы. Згенераваны арфазпічныя спісы пачатковых форм слоў на літары Аа–Яя дазволілі правесці сістэмную фіксацыю ўнормаванага варыянтнага вымаўлення вялікага масіву беларускай лексікі. Больш таго, гэта дазволіла істотна скраціць працу лінгвістам – замест 7–10 чалавека / год працы, нам спатрэбіўся толькі 1 чалавека / год. Слоўнік, які выкананы ў жанры нарматыўнага дапаможніка і ўключае цяжкія выпадкі і варыянты літаратурнага вымаўлення, змяшчае арфазпічную норму больш чым 117 тысяч слоў беларускай мовы. Варта звярнуць увагу, што ўпершыню ў даведніку сістэма арфазпічных норм прадстаўлена комплексна: (1) праведзена поўная транскрыпцыя слоў, (2) пададзены слова з варыянтамі вымаўлення (паколькі асіміляцыя зычных – яшчэ не завершаны працэс), (3) сістэмна прастаўлены націскі ў запазычаннях, (4) прастаўлены пабочныя націскі ў складаных словах, (5) устаноўлена дакладная колькасць слоў з вымаўленнем асобных спалучэнняў зычных, напрыклад, [g] і інш.

Некалькі прыкладаў для ілюстрацыі матэрыялаў слоўніка:

абагульнена-сімвалічны [абаўуль’н’энас’імвал’ічны]

бензіл [б’эн’з’іл] // [б’энз’іл]

мэнеджмент [м’эн’ээм’энт] // [мэнээмэнт]

дыскант [дыскант]

электраграта [эл’эктраграў’ітэра]

аромаэрамузатэрапія [аромаэрамузыатэрап’ія]

хімбодаачыстка [х’імбодаачыстка]

аэравакзál [аэравагзál]

праззаменаваны [праззам’энаваны]

экзаменáтар [эгзам’энáтар]

экзітпол [эзг’ітпол]

экзерсіс [эгз’эрс’іс]

Поўная транскрыпцыя загалоўных слоў, згенераваная камп’ютарнай праграмай, надзейна адлюстроўвае асаблівасці рэалізацыі спалучэнняў гукаў у беларускай мове. Дакладнасць вызначаных рэалізацый забясьпечвалася таксама паралельным контролем лінгвістаў, акрамя таго, для ўдакладнення складаных / спрэчных момантаў вымаўлення падключаліся асцылаграфічныя паказчыкі, паколькі кожны асобны сегмент моўнай плыні мае прыметы, з дапамогай якіх пазнаецца канкрэтны гук унутры класаў. Таму створаны слоўнік можа лічыцца па-сапраўднаму наватарскім выданнем новага фармату.

Гэта пацвярджае і той факт, што калектыв аўтараў слоўніка быў прызнаны лаўрэатам конкурсу «ТОП-10» па выніках дзейнасці вучоных Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі ў галіне фундаментальных і прыкладных даследаванняў за 2017 год з такой фармулёўкай: за распрацоўку метадалогіі канвертавання электроннага арфаграфічнага запісу беларускіх слоў у фанетычную

транскрыпцыю і стварэнне першага поўнага беларускага лінгвістычнага даведніка. Усё гэта акрыляе і дазваляе больш упэўнена рухацца далей.

Такім чынам, распрацаваная праграмістамі сістэма аўтаматызаванай генерацыі электронных слоў для арфаэпічнага слоўніка беларускай мовы пераконвае, што ў перспектыве ў нас ёсьць магчымасць да пераходу ад спрошчанай фанетычнай транскрыпцыі да Міжнароднага фанетычнага алфавіта. Стварэнне слоўніка такога фармату дазволіць забяспечыць больш камфорктнае навучанне беларускай мове замежных студэнтаў, якія зараз актыўна выбіраюць нашу краіну для атрымання вышэйшай адукацыі. Такі даведнік, несумненна, будзе карысным і для вялікай колькасці бязвізовых турыстаў, што прыядзідзяць у нашу краіну.

Як прыклад можна прывесці невялікі фрагмент:

уваходныя тэксты:

Я люблю хуткі інтэрнэт.

Як праісці на плошчу Незалежнасці?

Прадэманструем працу робата.

Мінск. Ліда. Брэст. Віцебск.

→ **фанетызаваныя тэксты:**

[já] [l'ubl'ú] [kútik'i] [internét]

[jak][prajs'ís'i] [na][plósf̪su] [n'ezal'éz, nas'ís'i]

[prademanstrújem] [praſsu] [róbata]

[m'insk] // [l'ídà] // [brést] // [v'íſ'epsk]

Належыць падкрэсліць, што сучасныя тэхнічныя магчымасці дазваляюць вырашыць актуальную для беларускай лексікаграфіі задачу – аператары ўнае стварэнне электронных варыянтаў акадэмічных даведнікаў, якія ў выніку, як мяркуеца, павінны вырасці ў прадстаўнічы інтэрнэт-партал «Граматыст» / «Веды», разлічаны на самую шырокую аўдыторию карыстальнікаў.

Фундаментальны аспект выканання надзённай працы забяспечаны лінгвістычнымі базамі даных, якія былі сформіраваны пры падрыхтоўцы папярэдніх нарматыўных даведнікаў. Як ведома, маюцца распрацаваныя навуковым калектывам алгарытмы канвертавання электроннага арфаграфічнага запісу беларускіх слоў у фанетычнью транскрыпцыю ў адпаведнасці з нормамі беларускага вымаўлення. Падобная методыка аўтаматызаванай генерацыі масіва электронных слоў беларускай мовы апрабіравана супрацоўнікамі АІПІ для апрацоўкі рэестра ў інверсійных парадку для стварэння адваротнага слоўніка.

Сістэматызаваны ў такім парадку матэрыял пакажа реальную колькаць лексічнага фонду мовы з дыферэнцыяцый па граматычных класах слоў – дзеясловы, назоўнікі, прыметнікі, іншыя часціны мовы, а ў іх межах – па родах, ліках, скланеннях, спражэннях. Падрыхтаваны адваротны слоўнік беларускай мовы дазволіць атрымаць размешчаныя поруч вялікія масівы слоў з аднолькавымі фінальнымі часткамі і, адпаведна, з аднолькавымі часцінамоўнымі і словазміняльнымі характарыстыкамі. Новы граматычны слоўнік беларускай літаратурнай мовы будзе змянчаць у адной крыніцы поўныя звесткі па словазміненні ўсіх часцін мовы. Інверсійны парадак падачы рэестравых слоў дазволіць удакладніць праблемныя моманты часцінамоўных пазнаній лексікі ў слоўніках і граматычнай сістэме беларускай мовы, забяспечыць аднастайнае вырашэнне спрэчных пытанняў граматыкі. Упершыню ў беларускай лексікаграфіі пасля распрацоўкі алгарытмаў падачы лексікі ў алфавітным парадку канцавых літар слова, а не пачатковых, як зменчайна, будзе аператоры ўнае падрыхтаваны спецыяльны слоўнік больш чым на 100 тысяч слоў. Мяркуеца, што ён будзе размешчаны для карыстання ў рэжыме анлайн.

Аўтары арфаэпічнага слоўніка паставілі сабе чарговую мэту: прымяніўшы ў беларускай лексікаграфіі створаныя электронныя базы даных і алгарытмы падачы лексікі ў прамым і адваротным алфавітным парадку, падрыхтаваць новыя слоўнікі беларускай мовы – поўны граматычны і адваротны, – у якіх па зададзеных праграмных алгарытмах будуць указвацца граматычныя паметы, размеркаванне слоў па граматычных класах і акцэнтных тыпах. Гэта будзе слоўнікі новага для беларускай лексікаграфіі фармату, важныя не толькі для ўсіх карыстальнікаў, але і для навукоўцаў-філолагаў. Менавіта інверсійны парадак падачы рэестравых слоў

дазволіць удакладніць праблемныя моманты часцінаўных пазнак лексікі ў слоўніках і граматычнай сістэме беларускай мовы, забяспечыць аднастайнае вырашэнне спрэчных пытанняў граматыкі.

Найбольшую карысць адвартны слоўнік прыносяць лінгвістам. Па-першае, ён робіць больш зручнымі самыя розныя даследаванні ў галіне марфалогіі; па-другое, даведнік неабходны для ўстанаўлення ў мове поўнага реестра наяўных тыпаў словазмянення (скланення і спражэння), а таксама колькасных паказчыкаў гэтых лексічных тыпаў. Акрамя таго, інверсійны парадак размяшчэння слоў сам па сабе ўтрымлівае інфармацыю аб магчымых заканчэннях словаформ і іх адноснай частаце. Пры такой падачы слоў утвораюцца асобныя кампактныя групы з аднолькавымі канчаткамі, суфіксамі, аднатыпнымі гукамі і спалучэннямі гукаў. Для фанетыстаў такі слоўнік адлюстроўвае сувязь з фанемным складам слова, дазваляе лёгка знайсці слова, у якіх звонкія зычныя на канцы слова аглушаюцца, выбраць слова з падоўжанымі зычнымі. Карысны падобны слоўнік і для вырашэння многіх пытанняў словаўтварэння і марфаналогіі, паколькі кампактна размешчаныя слова з пэўным суфіксам адлюстроўваюць яго прадуктыўнасць у мове. Пры семантычных даследаваннях можа вывучацца агульнае значэнне слоў цэлай словаўтваральнай групы. З дапамогай адвартнага слоўніка могуць вырашыцца асобныя пытанні тэксталогіі і палеаграфіі, калі неабходна прачытаць / аднавіць дрэнна захаваны тэкст. З улікам сказанага, падрыхтаваны слоўнік можа стаць карысным дапаможнікам як для настаўнікаў і вучняў, так і для ўсіх, хто цікавіцца беларускім словам. Такі слоўнік неабходны і пры складанні праграм для розных відаў машыннай апрацоўкі тэкстаў: аўтаматычны пераклад, аўтаматычная апрацоўка інфармацыі.

У якасці кароткай даведкі прапануецца інфармацыя, якая яшчэ больш пераконвае ў неабходнасці падрыхтоўкі актуальнага для беларускай лексікаграфіі выдання.

Першы адвартны слоўнік рускай мовы, які быў падрыхтаваны расійскімі лексікографамі, выйшаў у 1974 г. [7]. Ён налічваў каля 125 тысяч слоў. У другой палове XX ст. надрукаваны адвартны слоўнік польскай мовы [8]. З прымяненнем новых тэхналогій і магчымасцей апрацоўкі матэрыялаў у 2011 г. выдадзены «Граматичны словнік украінської літературнай мовы. Словазміна» [9].

Дзяякоўчы згаданым работам сучасная сусветная лінгвістыка мае спецыяльныя даведнікі па розных нацыянальных мовах, якімі могуць карыстацца вучоныя розных краін пры напісанні наўковых прац, а таксама для выкарыстання іх у педагогічнай практыцы навучання мовам. Беларуская мова пакуль не мае грунтоўнага зводу лексікі з граматычнымі паметамі, размеркаваннем слоў па граматычных класах і акцэнтных тыпах, атрыманага з выкарыстаннем камп'ютарных праграм.

Але ўпершыню ў беларускай лексікаграфіі з'явілася рэальная магчымасць прадставіць наўковай грамадскасці адвартны слоўнік сучаснай беларускай мовы. Вопыт стварэння падобных слоўнікаў нацыянальных моў, які існуе ў замежнай лінгвістыцы, пераконвае, што арганізацыя работ над такімі праектамі вядзеца на базе наўковых акадэмічных установ і спецыялістамі філалагічных і тэхнічных наўук у сферы камп'ютарнай лінгвістыкі.

Новае выданне будзе прадстаўлена шырокаму колу карыстальнікаў беларускай мовы, у тым ліку сеткі інтэрнэт, што дапаможа ўсім у авалоданні і ўдасканаленні ведаў і навыкаў па беларускай мове, а таксама дазволіць выкарыстоўваць іх у разнастайных прыкладных мэтах і сістэмах.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Слоўнік беларускай мовы / наўук. рэд.: А. А. Лукашанец, В. П. Русак. – Мінск : Беларус. наука, 2012. – 916 с.
2. Граматычны слоўнік дзеяслова / пад рэд. В. П. Русак. – Мінск : Беларус. наука, 2013. – 1151 с.
3. Граматычны слоўнік назоўніка / пад рэд. В. П. Русак. – Мінск : Беларус. наука, 2013. – 1245 с.
4. Граматычны слоўнік прыметніка, займенніка, лічэніка, прыслоўя / пад рэд. В. П. Русак. – Мінск : Беларус. наука, 2013. – 1135 с.
5. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / пад рэд. І. Л. Капылова. – Мінск : Беларус. Энцыкл., 2016. – 968 с.

6. Арфаэлічны слоўнік беларускай мовы / рэдкал.: В. П. Русак, Ю. С. Гецэвіч, С. І. Лысы. – Мінск : Беларус. навука, 2017. – 757 с.
7. Обратный словарь русского языка. – М. : Сов. Энцикл., 1974. – 944 с.
8. Lindego, S. B. Index a tergo do Słownika języka polskiego / pod red. W. Doroszewskiego. – Warszawa, 1965.
9. Граматичний словник української літературної мови. Словозміна : близько 140 000 слів / відп. ред. Н. Ф. Клименко. – Київ : Видавничий дім Д. Бураго, 2011. – 760 с.

Русак Валянціна Паўлаўна, Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, доктар філалагічных навук, дацэнт (Мінск, Беларусь).

Гецэвіч Юрый Станіслававіч, Аб'яднаны інстытут праблем інфарматыкі НАН Беларусі, кандыдат тэхнічных навук (Мінск, Беларусь).

V. P. RUSAK, Yu. S. GETSEVICH

MODERN BELARUSIAN LEXICOGRAPHY: NEW FORMAT

The article describes the innovative means of modern lexicography. Developed electronic models of databases fed on Belarusian lexical and grammatical fund and the algorithms for their processing allowed us to prepare the first Belarusian Pronouncing Dictionary. They also made it possible to qualitatively reprint a set of grammatical dictionaries, improve the systematic presentation of foreign words, present the results of processing large arrays of vocabulary materials for new Belarusian lexicography formats.

Keywords: Belarusian lexicography, pronouncing dictionary, reverse dictionary, grammar dictionary, electronic dictionaries.

УДК 81.1

T. M. ШКАПЕНКО, Я. ВАВЖИНЧИК, П. ВЕЖХОНЬ

ФОТОДОКУМЕНТАЦІЯ І ГІПЕРТЕКСТУАЛИЗАЦІЯ КАК НОВІ НАПРАВЛЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

В докладе характеризуются новые направления в развитии польской лексикографии, основанные на использовании технологических возможностей, предоставляемых компьютерными и цифровыми технологиями. Создание цифровых библиотечных сборов создало условия для реализации идеи о фотодокументировании примеров употребления лексических единиц и разработки теории лингвохронологизации. Ее прескриптивные и рестрикционные положения обеспечивают возможность точного датирования первых употреблений лексем и верификации временных границ неологизации языка. Развитие гипертекстуального направления в представлении лексического материала берет свое начало в тенденции к коллекционированию метаданных об опубликованных филологических статьях, посвященных изучению конкретных лексических единиц. Гипертекстуальный характер организации лексического материала выражается в ссылочном представлении металингвистической информации. Основанный на использовании данного подхода словарь может быть охарактеризован как жанр лексикографической библиографии или особая форма идиолекта, отражающая функционирование слова в новом, личностном и гипертекстуальном формате.

Ключевые слова: лексикография, фотодокументация, лингвохронология, гипертекстуализация, гиперсловарь, метаданные, фотоэксперт.

Несмотря на то, что появление характеризуемых нами лексикографических направлений не-посредственным образом связано с развитием современных технологий, они берут свое начало еще в 70–80-х годах XXI столетия. Отсутствие в тот период времени технических возможностей для максимально полного документирования словарного состава языков и фиксации всех появляющихся в печати филологических статей, посвященных изучению лексических единиц, обозначило вектор многолетних поисков оптимальных структурных решений. Значительными вехами на пути к разработке теории фотодокументации и гипертекстуализации стали вышедшие в Польше в различные годы лексикографические издания двух основных типов.

К первому типу следует отнести словари библиографического характера, содержащие метаданные о лексических единицах. Оснащение каждого слова ссылками на опубликованные статьи, в которых они уже были подвергнуты филологическому анализу, преследовало цель обеспечить условия для преемственности научных исследований и одновременно эlimинировать их непред-